

A BESZÁMÍTHATÓSÁGRÓL.

Széles Dénes dr. tanársegédétől.

Az a hatalmas, fokozatos fejlődés, a mely a tudományok terén történt és történik, lassanként ledöntögette a válaszfalakat az egyes tudományszakok között s helyettök összekötő kapcsokat létesített. Mert éppen a fejlődés menete hozta magával, hogy az egyes tudományszakok mind gyakrabban-gyakrabban kényszerültek egymás segítségét igénybe venni, ha a haladásban, a fokozatos fejlődésben megállani nem akartak. Így a jogtudomány is, a mely mint büntető hatalom igen hosszú ideig merev álláspontot foglalt el a többi tudományok között, sőt föléjük is helyezte magát, kényszerült éppen a jogi védelem, az egyéni szabadság szempontjából lassanként lebontani a maga chinai falait s igénybe venni az eddig lenézett egyéb tudományokat, így többek között különösen az orvosi tudományt; s így történt, hogy manapság már törvénybe iktatva látjuk az orvosi tudomány beavatkozását, befolyását a törvénykezésbe.

Ha azonban átlapozzuk törvénykönyveinket és egy kissé tanulmányozzuk azokat a törvényeket, a melyek az orvostudomány segítségére utalnak, önkéntelenül is előtérbe lép az a gondolat, hogy úgy látszik, mintha a jogtudomány most is csak kénytelenségből venné igénybe az orvosi tudomány segítségét és mintha az ennek megengedett csekély beavatkozásra is a törvénykezésbe, féltékeny volna. Megkísérlem kimutatni, hogy e gondolat joggal támad bennünk, ha törvényeinket, illetőleg ezeknek minket érdeklő részét az orvosi tudomány szempontjából vizsgáljuk.

Nagyobb és terjedelmesebb munkát igényelne és visszaélnék a t. Szakülés türelmével, ha az orvosi tudományt érdeklő összes törvényeinkről szólnék. Azért ez alkalommal csak egy, bár kicsiny, de igen jelentős részét akarom tárgyalni, t. i. a *beszámíthatóság*ról szóló részt.

Jóllehet a beszámíthatóság tulajdonképen jogi fogalom, azonban a megállapítása szorosan véve, mégis csak az orvos szakmájához tartozik. Mert mit értünk a beszámíthatóságon? Azt, hogy valamely, a törvényekbe ütköző tett megbírálásánál nem elégséges megállapítani: ki a tettes, hanem azt is szükséges kimutatni, hogy szabad akarattal cselekedett-e. Mert az észszerűség írja elő, hogy csak az vonható felelősségre valamely tettért, a ki azt szabad akaratból, kényszer nélkül tette, annak helyes vagy helytelen voltát beláthatta. Következésképp nem számítható be a cselekmény a tettesnek, ha szabad akarata nem volt, vagy ha tettének helyességét vagy helytelenségét felismerni, illetőleg megkülönböztetni nem tudta.

Igaz ugyan, hogy ennek megállapítása bizonyos határig a bírót illeti, mert a bíró illetékes kipuhatolni és megbírálni a külső körülményeket pl. a külső kényszert, a melyek a cselekmény elkövetésére befolyást gyakorolhattak; de talán még sokkal többször és nagyobb mérvben gyakorolnak befolyást a tett elkövetésére az egyéni tényezők, a cselekmény elkövetőjének egyéniségében rejlő indító okok, a belső kényszer, a szervezetben képződő és alakuló egyéni érzetek, érzékek és gondolatok, a melyeknek egymást ellensúlyozó vagy segítő hatásából fejlődik a tett. Ennek megítélése, megbírálása pedig csak az egyéniség, a szervezet, az elmebeli állapot vizsgálata alapján történhetik és azért a beszámíthatóság megállapítása ily szempontból véve, csak az orvos által történhetik.

Büntető törvénykönyvünk a beszámíthatóság megállapításáról — orvosi szempontból véve — elég behatóan intézkedik ugyan, de annak gyakorlati alkalmazására nincs elég gond fordítva. A büntető trvkönyv 76. §-a kimondja, hogy: „Nem számítható be a cselekmény annak, a ki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy kinek elmetehetsége meg volt zavarva és e miatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt.“ Sőt tovább megy és nemcsak az elmebeli állapotot veszi figyelembe, hanem a B. T. K. indokolásában kimondja, hogy a beszámíthatósági képességet kizárják az oíy állapotok is, melyekben az ember nem tudja mit cselekszik, ámbár elmetehetsége nincs megzavarva.“ A Curiai döntvénytár XXVI. 93. sz. alatt azt mondja: „a cselekmény még gondatlanságból elkövetettként sem számítható be annak, a ki azt álmában követte el.“

Az erdélyi részekben érvényes osztr. büntető perrendtartás 95.

§-ában pedig részletesen le van írva, hogy ha a vádlott elmebeli állapotára nézve kétségek merülnének fel és a vádlott elme- vagy kedélyállapotának megvizsgálása szükséges, azt az orvos minő irányban eszközölje és minő tekinteteket tartson szem előtt.

Mindeme törvények és rendeletek elég kielégítők lennének, ha kivitelök is biztosítva volna, de — sajnos — mindezek a gyakorlatban nem érvényesülnek kellően. Nem érvényesülnek azért először, mert valamely adott esetben az, hogy a vádlott elmebeli vagy kedélyállapotát megvizsgálja-e orvos, vagy ne, teljesen a bírótól függ; másodsor, mert az e tekintetben adott orvos-szakértői véleményt a bíróság az ítélet kimondásánál alapul venni, illetőleg jogérvényesnek tekinteni nem köteles.

A bírótól függ teljesen a vádlottnak orvossal való megvizsgál-tatását elrendelni, mert a büntető perrendtartás 95. §. felhatalmazza a bírót, hogy orvos-szakértői véleményt kérjen, *ha előtte a vádlott elmebeli állapota kétségesnek tűnik fel*; ha nem látja annak, orvosi véleményt nem kér, s elképzelhető, hogy e miatt mennyi tévedés történhetik. A bírótól nem várhatni, hogy valamely lappangó elme-baj jelenlétére gyanakodjék, s nem történik-e meg gyakran, hogy a bíró elítél jóhiszeműleg oly tettest, a ki később kifejezetten elme-kóros lesz, s a ki a büntett elkövetésekor valószínűleg már lappangó betegsége befolyása alatt állott. Avagy követelhető-e, hogy a bíró egy „*mania periodica*“-ban szenvedő vádlottat, a ki az egyes rohamok közti aránylag tiszta időszakban áll a bíróság előtt, az elme-betegség gyanújába fogjon? Krafft-Ebing említ több oly beteget, a kikenél ily *periodicus mania* mint *periodicus dypsomania* mutatkozott félévi, vagy néhány havi időközökben. Az ily betegek a roham idején igen izgatottak, dűrvák, indulatosak voltak, s ellenállhatatlan iszákos-sági vágyat mutattak. Az intervallumokban egy kissé ugyan izgatott kedélyállapotúak, de elég józan gondolkozásúak voltak s a szesz-es italokat nem szerették. Nem történhetik-e meg, hogy egy ilyen perio-dikus dypsomaniában szenvedő beteg valami büntényt követ el, pl. valakit megsért vagy megöl, s a roham utáni időszakban előállított vádlott egy elég ép elméjű egyén benyomását teszi a laikus bíróra, úgy hogy nem látja szükségesnek orvosi véleményt kérni, s elítéli vádlottat egyszerűen a részegség alatt elkövetett bűnért.

Hány ilyen tévedés történhetik meg a teljesen jóhiszeműleg

eljáró bíróval; és ez valóban érthető is, ha szem előtt tartjuk, hogy sokszor mily nehéz a határvonalat megállapítani még az orvosnak is valamely szabad akarattal vagy elmekéros állapotban elkövetett cselekedet között. Különösen így van ez a téveszmék hatása alatt elkövetett bűntettekkel s e téveszmék között nem csekély számmal szerepel az orvosok elleni gyűlölet. Egy ilyen érdekes esetet említ Marc. Egy Bourgeois nevű 44 éves kocsis gyilkossági kísérletet tett Bleynie orvos ellen, mivel ez őt rosszul kezelte. ¹⁾ A vádlott erre nézve a következőket vallotta: „16 évvel ezelőtt hidegséget éreztem belemben. Ezt 8 nap alatt ki lehetett volna gyógyítani. Dr. F.-hez fordultam. Ez hólyaghúzót alkalmazott, ezzel azonban szerveimet még nagyobb rendetlenségbe hozta és egészen összehúzta. Ekkor dr. Bleyniehoz fordultam, a ki meleg fürdőket rendelt. Ezek a hideget belső részemben rettenetes módon fokozták. Más orvosok tanácsát kértem ki, de már nem lehetett rajtam segíteni. Tönkre voltam téve, beleim nem voltak kellő helyükön. Be kellett szüntetni üzletemet.“ A vádlott dr. Bleynie-re az utczán rálőtt, elfogatva bevallotta nyiltan indokait. A tett elkövetése előtt hat héttel pisztolyokat vásárolt s hidegvérrel készült tette elkövetésére. Csak azt sajnálja, hogy nem sikerült, de reméli, hogy másodszor sikerülni fog. A börtönben és a bíróság előtt egészen meggondolt és rendes volt, csak hogy különösen szeretett a betegségről beszélni. A leírás szerint: a beteg sovány, halvány, vonásai testi szenvedés jeleit mutatják, nyugtalanul alszik, az ételekben válogatós, némely ételt, mint egészségének ártalmast, visszaütasít.—Beszédében és szokásaiban semmi esztelen nem vehető észre.—Ime egy látszólag teljesen ép elméjű egyén a bíróság előtt, gyilkossági kísérlettel vádolva magánboszúból. Mert hisz hány-szor hallunk ily vádakot emelni orvosok ellen teljesen intelligens és ép elméjű egyének részéről is. A vizsgálat azonban többet derített ki. Hozzá tartozói és munkaadói vallják, hogy 16 év óta rásztkóros, határtalan gyűlölettel viseltetik az orvosok iránt, a kiktől tönkretettnek képzei magát. Egy íratban, a melyet ő szerkesztett, s a mely nála találtatott, a következő részlet fordul elő: „Szegény betegek, ne bízzátok magatokat az orvosokra“. Azok tudatlanok és gyilkosok, a kik gyilkolhatnak, a hogy nekik tetszik. Ha azt mondjátok

¹⁾ L. Krafft-Ebing. A törvényszéki elme-kórtan tankönyve. 1891. 164 oldal.

nekik, hogy tévedtek, akkor szemetekbe nevetnek és úgy bánnak veletek, mint az örültekkel. Tíz évi gályarabság nem volna elégséges megbüntetésökre.“ Gyűlölete különösen az említett orvos ellen fordult, a ki 12 évvel azelőtt meleg fürdőket rendelt neki. Már 10 évvel azelőtt szemrehányásokat tett neki az utcán, három évvel a gyilkossági kísérlet előtt tört vásárolt, hogy az orvost megölje. Papirjai között a következő is előfordult: „Az égnek csodája, hogy még nem haltam meg az orvosok kezei által; arra voltam kijelölve, hogy büntetteiket föltárjam és megbüntessem.“ A vádlott elmebajosnak nyilvánított. Midőn egy ily esetben, mint ez is, egy beszédében és szokásaiban semmi esztelent nem mutató vádlottnak — mert az említett vádlott is úgy a börtönben, mint a bíróság előtt ilyen volt — önvallomásaival áll szemben a bíró, valóban bizonyos fokú orvosi ismeretekkel kellene bírnia, hogy a vádlott elmebeli állapotát gyanúba vegye.

Hogy önvallomások, sőt önvádások is elmekórosok részéről nem ritkák, azt minden elmeorvos hangsúlyozza. Ilyen esetet említ fel többek közt Morel. Egy fiatal asszony a törvényszék elé járul és minden részlettel és valószínű adatokkal elbeszéli, hogy 7 éves, angolkóros gyermekét rosz bánásmódja által megölte. Kijelenti, hogy természetellen anya. A vizsgálat azonban kiderítette, hogy a gyermek gerincezvelőbajban szenvedett és hirtelen meghalt, midőn távol voltak a szülők és a gyermekét ápoló anya ép e miatt esett búskomorságba. ¹⁾ Torlani írja hogy egy hysteriás beteg hamisan vádolta magát, hogy gyermekét a szülés után megölte. A vizsgálatból kiderült, hogy még szűz volt. ²⁾

Ilyen és hasonló esetek aránylag igen nagy számban fordulnak elő és ha a legtöbb esetben a körülmények ellene is szólnak az önvallomásnak, nem történhetik és történt-e már meg, hogy a mellékkörülmények látszólag a vallomás mellett bizonyítanak s ilyenkor a bíró, tekintve a vádlottnak összefüggő és sokszor a legapróbb részletekig pontos előadását, illetve vallomását, egész jóhiszeműleg mint ép elméjű egyént ítéli el.

Mind e lehetőségek eléggé érthetővé teszik, hogy mily könnyen

¹⁾ L. Krafft Ebing könyvét. 380. l.

²⁾ L. mint fenn.

és mily sokszor tévedhet a bíró a vádlott elméleti állapotára nézve, s egyúttal bizonyítják azt is, hogy mennyire téves az az intézkedés, mely szerint a bíró tetszésétől függ, hogy a vádlott elméleti állapotát megvizsgálja-e orvos-szakértő vagy ne; vagy jobban mondva, mennyire helytelen, hogy bizonyos adott esetben a bíró — egy laicus ember — legyen felhatalmazva, megbízva azzal, hogy egy egyén elméleti képességét megbírálja s e bírálattól függjön a további eljárás megindítása.

Némileg javítana ez egyoldalúságon a védő szerepe. E tekintetben az osztr. büntető perrendtartás 213. §. meghatározza, hogy: „Mindazon esetekben, melyekben oly büntett forog fenn, melyre a törvényben halál, vagy legalább is 5 évi börtönbüntetés van szabva, a vádlott mellé hivatalból védő rendelendő, még ha ő ilyet használni nem is akar.“ Az említettnél kisebb büntetés alá eső cselekmény elkövetője mellé tehát hivatalból nem rendeltetik védő, de joga van azért védőt választani, ha akar, s a védőnek joga van, habár nem is szentesített, de a szokás erején alapuló joga, védenze elméleti állapotának megvizsgálását kérni, vagy az ítéletet ez alapon megfellegezni.

De ez utóbbit illetőleg is igen hosszú ideig fennállott a perrendtartás azon intézkedése, hogy „a védő védenze kifejezett akaratára ellenére jogorvoslattal nem élhet!“ Csak az 1883. deczemberben (TUH. 27 sz.) kelt igazságügyi rendelet óta van a védő feljogosítva a bíróság ítélete ellen perorvoslatot használni az esetben is, ha védenze az ítéletben megnyugodott. Eltekintve azonban ettől, vajjon egy önmagát valamely kisebb büntetés alá eső cselekménnyel — tehát olyannal, melynél hivatalból védő nem rendeltetik — vádoló (látszólag ép elméjű) elméleti fog védőt használni vagy kérni? Valószínű hogy nem, minthogy elméletiége éppen abban nyilvánul, hogy valamely téveszme hatása alatt meg akarja magát büntettetni. S a végeredmény újra és újra csak az, hogy a bírónak kell fölfedeznie a vádlotban az elméletiége gyanus jelenségeket s így az erre vonatkozó eljárás megindításában mégis csak övé a kizárólagos hatalom.

2. Nem érvényesülnek, vagy legalább nem teljes erővel a büntető törvénykönyvnek a beszámításra orvosi szempontból vonatkozó §-ai a kivitelben másodszer azért, mert az orvosi véleményt, bármily

részletes, teljes és tökéletes legyen is, a bíró az ítélet megállapításánál mellőzheti, mert nincs §. a törvénykönyvben, a mely erre kényszerítené.

Igaz, hogy elvileg ez jogosult, mert a bírónak függetlennek kell lennie, s valószínűleg a törvénykönyv megalkotói is ezt tartották szem előtt. De a függetlenség elve a törvénykezésben ép' azért van felállítva, hogy a bíró igazságos és elfogulatlan legyen ítéletében. Lehetséges-e azonban igazságos ítélet ott, a hol a bíró minden mellék körülményről tájékozva nincs, a hol oly körülmények forognak fenn, a melyek megbírálása a bíró szakkörén kívül esik és éppen ezért szakértőhöz fordul felvilágosításért s ha az így nyert szakvéleményt az előtte homályos körülményről számba nem veszi, ítélt-e igazságosan a bíró? Nem, mert nem mondhatja joggal az ítélet kimondásánál, hogy a körülmények számbavétele és kipuhatólása alapján mond ítéletet.

Valószínű, hogy ez intézkedésben a függetlenség elvén kívül az is vezérelte a törvényhozókat, hogy a szakértő sem csalhatatlan, s így a szakértői véleményt se lehet biztos, tényleges jogalapúl használni. Az elv teljesen helyes, de a belőle vont következtetés nem az. Az orvosi tudomány nem csalhatatlan, de vajjon az-e a jogi tudomány? Eléggé indokolve van-e az, hogy pl. valamely adott esetben a bíróság a vádlott elmebeli állapota, azaz beszámíthatósága felett saját belátása szerint döntsön s a szakértői véleményt mellőzze, csak azért, mert hiszen a szakértők is csalódhatnak. S nem csalódhatik-e egy ilyen teljesen orvosi kérdésben a laikus bíróság még jobban, s e csalódásának nem lehetnek-e káros, szomorú és helyrehozhatatlan következményei? Hogy pedig ily esetek, ha nem is gyakran, de mégis megtörténnek, arra szomorú példák vannak. Marchaus ír le egy esetet, a melyben egy érzékszalódásban, üldözési tébolyban szenvedő egyén egy nap minden ok nélkül lelőtt 4 embert az utcán. A szakértői vélemény érzékszalódási üldözési tébolyt állapított meg. 5 orvosnak megegyező véleménye daczára a vádlott halálra ítéltetett, de kegyelemből életfogytiglan tartó börtönre vettetett. Híres eset volt a gyermekgyilkos Grandi-é 1875-ben, a ki több gyermeket megölt, hogy csufolódásuktól megszabadúljon. A legjelesebb három olasz elmeorvos: Bini, Livi és Morselli megegyező véleménye daczára, a kik Grandiban a szellemi elfajulás legsúlyosabb

eseteinek egyikét mutatták ki, a vádlott mégis 20 évi börtönre ítéltetett, a leírás szerint „összhangzásban a közvéleménnyel.“ Ilyen esetek valóban szomorú bizonyítékai az igazságszolgáltatás hézagosságának.

De hogy nem csak az egyéni szabadság, hanem az élet elvesztése is következménye lehet a törvénykezés azon két hibájának, hogy a bíróság a szakértői véleményt elfogadni nem köteles, még inkább annak, hogy szakértői véleményt csak saját belátása szerint kér, annak egy igen eclatans és szomorú példáját hozza fel Krafft Ebing, a melyet az ő leírása szerint közlök.¹⁾ Az eset, a melyet Krafft Ebing „törvényszéki gyilkosságnak“ nevez, a következő:

„A vádlott Lemaire 19 éves, szőke, nem kellemetlen külsejű fiatal ember, azonban kancsal és kacsibalábu, mely bántalmak gyermekkorában jelentkezett rángásokra vezethetők vissza; már kora ifjúsága óta legrosszabb hajlamok, restség stb. jelentkeztek nála, s mindennemű kicsapongásokat, többek közt önfertőzést is gyakorolt.

Hiába kerestek nála erkölcsi érzetet — szüleit gyűlölte s nyíltan kijelenté, hogy szívesebben lenne ő maga azok csekély vagyonának birtokosa. Többször fenyegette már atyját, ki igen jól bánt vele, úgy hogy az semmi jót sem várhatott rosz fiától. Midőn 1365-ben anyja meghalt, Lemaire csak annyit szólt, hogy: „jól van, legalább egygyel kevesebbet kell etetni.“ Atyja ismét meg akarván nősülni, a vele, 17 éves leányával, ugyanazon házban lakó B. asszonyt akarta elvenni. A fiu rosszalta ezen szándékot. A lakodalom előtt két nappal meggyilkolta B. asszonyt, és leányának hidevérüleg ezt mondá: „jó, hogy megboszultam magamat, csakhogy kár, hogy a többi hármat (atyját, a leányt és egy tanuló lányt) nem gyilkolhattam meg. Egyébiránt nem vagyok sem bolond, sem részeg és megérdemeltem a halált.“ Büntettét hidegvérűséggel beismerte — elhatározta volt magát arra, mihelyt atyja házassági tervét vele közölte. Dicsekedett tetteivel s csak azt sajnálta, hogy a többieket megkímélte; meggyilkolásuk után szándéka volt pénzökkel megszökni és vigan élni.

Mielőtt a fogházba vitték volna, még bizonyos G.-hez levelet írt, kimentvén magát, hogy annak meghívását nem fogadhatja el. Több ízbeni kihallgatása alkalmával erkölcsi érzéketlensége borzasztó

¹⁾ Krafft Ebing. Törvényszéki elmekörtan 295 l.

módon nyilvánult. Nyíltan bevallá gonosz hajlamait és tetteit, és hibetetlen egoismussal dicsekedett azokkal.

Atyját meggyilkolni neki annyi volt, mint másnak egy legyet agyonütni. Jellemző a bíró előtt tett nyilatkozata: „ha életben meghagy, hogy sétálgathassak, akkor jól van, de ha dolgoznom kell, akkor inkább meg akarok halni.“ Egy tanu kijelenti, hogy Lemaire a gyilkosság után véres kezeit nevetve s ezen szavakkal mutogatta: „most van keztyüm atyám lakodalmára.“ Egy másik tanu állítja, hogy Lemaire legszívesebben nagy bűnpereket olvasott, hogy mindig gyilkossági gondolatokkal foglalkozott, s hogy vele nyíltan közölte, hogy 4 személyt meg kell ölnie. Az államügyész a vádat fentartotta és a lelki zavarnak nyomát sem volt képes feltalálni. Állítá, hogy Lemaire szörnyű jelenség, de egész életfolyamata logikai. Tettét a legnagyobb fonákságból merített erélylyel vitte véghez, de ezt szabad akarata teljes birtokában tette, értelmi működése hibátlan. Az államügyész halálbüntetést indítványoz. Lemaire maga védi magát, atyjának legundokabb ocsárlásával mentegei magát és kijelenti, hogy ő nem tébolyodott. A halálbüntetéssel nem törődik, jobban szereti, mint a börtönbüntetést. Nem szokta meg a munkát, ha kényszermunkára fogják, akkor inkább éhenhalásra szánja magát. Védője elmebetegséget állítja, de nem képes ezt indokolni; állítja, hogy sajátlagos eset, rejtély forog fenn. *Orvosi szakvélemény nem kéretett.*

A halálítéletet Lemaire örömmel üdvözölte; felebbezésről, kegyelmezésről mit sem akart tudni. Nyugodtan aludt, étvágygyal evett, vidám volt. Jókedve volt még kivégeztetésekor is. A bonczolás, melyet dr. Marchal de Calvi végzett, következő leletet szolgáltatott: „a kaukázi fajétól eltérő, alsóbbrendű s a mongoli szabványhoz közeledő koponyaalkat mellett valamennyi koponyavarrat megcsontosodott. A koponyaüreg, főleg annak mellső része szerfölött kicsiny és szűk. Az agy a burkokkal együtt csak 1183 grammot, tehát 217 grammal kevesebbet nyom, mint a mennyi az átlagos súly. Az agyburkok szorosan összenöttek (agyburoklob nyoma) a homlokagy sorvad, valószínűleg világrahozott fejlődéshiány.“

A látszólag ethikai romlottságnak szervi oka itt nyíltan mutatkozik, mondja Krafft-Ebing, akadályozott képződése a koponyának és az agynak, agyburoklob gyermekkorban görcsökkel és visszamaradt kancsalsággal és kacsibalábbal, mint rendellenes agyszervezet-

nek testi, erkölcsi és ethikai elsatnyúlással pedig mint ugyanazon agyszervezetnek physikai ismérveivel. Ily tényekkel szemben mily jelentőséggel bírhat az alakilag logikai gondolkodás, ítélet és következtetés! "

Ez a Krafft Ebing leírta eset.

Legyen előttünk bármilyen helyes a bírói függetlenség elve, legyünk bármennyire meggyőződve az igazságszolgáltatás tökéletességéről és elfogulatlanságáról, higyük bármily buzgón a jog csalhatatlanságát, egy ilyen eset és meginog bennünk az igazságszolgáltatás tökéletességébe vetett hitünk. Egy ilyen eset elég, hogy jogosan és hangosan követeljük: nagyobb tért az orvosi tudománynak a törvénykezésben!